

Sivil Toplumun Barış ve Güvenlik Gündemindeki Rolü

Elhussein Abd Elgalil Mohamed Yassin- FEPS

Giriş

Barış alanında faaliyet gösteren Araştırma Enstitüleri'ne göre, 1990 ve 2003 yılları arasında dünyada 59 büyük silahlı çatışma görülürken; bunların 18'i Afrika kıtasında gerçekleşmiştir. Söz konusu sayı, bir bölgede görülen en yüksek sayıdır ve 1000'den az kişinin hayatını kaybetmesine neden olan ufak çaplı çatışmalar ise bu sayıya dâhil edilmemiştir.

Afrika Birliği (AU), Afrika'nın yenilenmesi konusunda sivil topluma büyük önem vermiş ve sivil toplumun, kıtanın yönetim ve karar alma süreçlerine dâhil edilmesinin önemini görmüştür. Ancak her ne olursa olsun, bu hassasiyetin anlaşılması, şimdiye kadar doğrudan adımların atılmasını sağlayamamıştır.

Afrika Birliği'nin katı yasası, Afrika halklarının ekonomik ve siyasi bütünleşmeye yönelik hareketlerde söz sahibi olmasının gerekliliğine özel olarak atıfta bulunmaktadır.

AU, karar alma süreçlerinde sivil topluma söz hakkı tanımak üzere tasarlanan bir danışma organı olarak Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konsey'i (ECOSOCC) oluşturmuştur. Karar alma süreçlerinde sivil toplumun oynayabileceği önemli rol, yalnızca ECOSOCC katılımları ile sınırlı değildir; sivil toplumun bu anlamdaki değeri, diğer yasal araçlarca da tanınmaktadır. Özellikle de barışın ve güvenliğin tesis edilmesiyle ilgili

protokolün 20. maddesinde sivil topluma atıfta bulunmaktadır. Bir toplumun toplumsal, ekonomik ve siyasi kalkınması için gerekli koşullar olan şeffaflık, hesap verebilirlik ve hukukun üstünlüğü gibi kilit yönetim prensiplerine bağlılık, hükümetlerin de bu prensiplere bağlılık seviyesini yükseltmektedir.

1980'den bu yana STK'lar, Afrika'nın siyasi yaşamındaki rollerini arttırmış durumdadırlar. Uluslararası uygulamalarda da STK'lar, benzer şekilde politika geliştirme sürecine yaptıkları katkılardan ötürü yönetimde birer ortak olarak görülmeye ve seçimlerin gözlemi de dâhil olmak üzere birer zamanlayıcı işlevi görmeye başlamışlardır.

Afrika'daki STK'ların bir diğer önemli rolleri ise çatışmaların önlenmesi, barışın gerçekleştirilmesi ve barışın tesisi süreçlerinde görülmektedir. Elde edilen çeşitli ilerlemelere karşın, Afrikalı STK'lar, tam tanınırlık elde etme çabalarında genel anlamda yönetimde meşru ortaklık elde etme, (gerek kendi içlerinde, gerekse kendileri ile devlet arasında olmak üzere) iş dağılımı ve korunması, borç veren kaynak tabanı, bağışçılara bağlılık, özellikle belirli bir takım STK'lara yönelik devletlerden gelen engellemeler ve hatta düşmanlıklar gibi bir dizi sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar. Söz konusu STK'lar, kendilerini barış yapma ve barış oluşturma süreçlerinde kritik alanlarda, çatışma ve güvenlik alanlarında gerçekleştirdikleri araştırmalarla diğerlerinden ayırmışlardır ve temelde barışın korunmasına ve

çatışma çözümüne ilişkin öneriler sunmaktadırlar. Afrika'nın bu alanda acil desteğe ihtiyaç duyduğu ortadadır.

AU'nun barış ve güvenlik alanlarındaki mevcut katılımı, çatışma önleme sürecinden çok, çatışma yönetimi alanında yoğunlaşmakta; ancak bu alandaki etkinliklerde, analitik ve operasyonel düzeylerde önemli boşluklar bulunmaktadır. STK'larla işbirliği, bu iç kapasite sıkıntılarının karşılanması ve aynı zamanda STK'ların rolü ve meşruluğunun tanınması açısından en etkili ve sürdürülebilir yollardan biridir.

1. Afrika Birliği ve Afrika'daki Barış ve Güvenlik Yönetimi: Sorunlar

Çatışma çözümü alanındaki sorun, AU'nun Afrika'daki barış ve güvenlik ortamına yönelik yaklaşımındaki zaafiyetlerinden kaynaklanmaktadır.

Çatışma sorunu üzerine odaklanan daha proaktif bir yaklaşımın yönetimi aynı zamanda daha maliyetlidir ve olumlu sonuç elde olasılığı daha düşüktür. Diğer taraftan, gerek kaynak bulma bakımından gerekse hızlı takip açısından çok daha az maliyetli olan çatışma önleme süreci, olası çatışma noktalarının tanımlanması ve bir yerleşkede çatışmaya doğru gidilmesi olasılığının önlenmesi de dâhil olmak üzere çatışma dinamiklerinin başlangıcını detaylıca ele alan bir süreçtir. STK'lar, bu süreçlerin tümünü en iyi şekilde yürütürler. STK'lar, AU'nun faaliyetleri arasında yer alan çatışmaların önlenmesi ve

yönetimi arasındaki dengenin yeniden kurulmasına destek sağlarlar.

Çatışmaların önlenmesine ve yönetimine yönelik AU'nun mevcut yaklaşımında görülen zayıf noktalardan bazıları şu şekildedir:

- 1- Çatışmaların detaylı araştırmalarının yeterince yapılamaması, müdahale aracılığıyla karar alınması için makul bir zemin hazırlamaktadır. Birliğin çalışmalarındaki önemli boşluklardan biri, Afrika destekli araştırma analizlerinin eksikliğidir.
- 2- Kıtada çatışma yönetimi için yeterli kapasitenin olmayışı da önemli bir etkidir. Çatışma yönetimi için kaynakların, insanların, malzemelerin ve finansmanların birleştirilmesi gerekmektedir. AU, ayrıca çatışmaların nüksetmesini önleme konusunda da yetersiz kalmaktadır.
- 3- Çatışma bölgelerindeki durumlara yönelik AU'nun yeterince bağımsız analitik bilgilendirme yapmaması da bir başka husustur. Düzenli ve yeterli bilgiye sahip açıklamaların yapılamaması, AU'nun eylemlerindeki etkinliğini ve kararlarını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca analitik çalışmalar konusunda, alanında aktif olan ilgili STK'lara danışılması gerekmektedir.
- 4- AU'nun kararları ve operasyonları hakkında bilgi yayma mekanizmalarının eksik oluşunu ise bir başka eksiklik olarak göstermek mümkündür.

Aslında söz konusu boşluklar, barış ve güvenlik alanında faaliyet gösteren STK'ların kendisine sağladığı kaynakları, AU'nun tam olarak kullanmasıyla giderilebilir.

2. Afrika'daki Sivil Toplum, Barış ve Güvenlik

Afrika'daki mevcut sivil toplumun barış ve güvenlik çalışmalarına katılımı iki düzeyde gerçekleşmektedir:

a- Kavramsal ve analitik çalışma:

Bir grup Afrikalı sivil toplum, süreç içinde Afrika'da yeni bir güvenlik mimarisinin kavramsal yapısına ve tasarımına büyük katkı sağlayarak; analiz, araştırma, yayın ve savunma aşamalarında aktif rol oynamaktadır. Yerel kaynaklardan edinilen çatışma analizleri, bu düşünce kuruluşlarının birçoğunu yönlendirmekte olup, olumlu ve pratik katkılar sağlamaktadır. Söz konusu düşünce kuruluşları, hem bölgesel hem de alt bölgesel organlarda politika geliştirme süreçlerine olumlu ve pratik destekler sunarlar. Ortak Afrika Savunma ve Güvenlik Politikası'nın (APSP), Hafif Silahlar Politikası'nın (SALW) ve erken uyarı sisteminin oluşturulmasının yanı sıra bir dizi STK'nın da aktif desteğiyle birlikte terörizm saf dışı edilmiştir. Güvenlik sektörü reformu (SSR) da barışın tesisi ve kamu harcamalarının iyi yönetimi alanlarında kilit değer taşıyan bir odak noktası olarak ortaya çıkmaktadır. Afrikalı Sivil Toplum ve Düşünce Kuruluşları'nın birçoğu bu alanda önemli sayılabilecek bir kapasite geliştirmektedir. Söz

konusu kuruluşlar, mevcut ve olası çatışma bölgelerinde AU adına ve yararına araştırmalar gerçekleştirmek üzere harekete geçirilebilirler. Aynı şekilde bu kuruluşlar, yayınları ve diğer sosyal etkinlikleri ile kilit seçim bölgeleri arasında AU'nun çalışmalarını yayabilirler.

b- Pratik barış oluşturma faaliyetleri: Başta taban kuruluşlar olmak üzere bir grup Afrikalı Sivil Toplum Kuruluşu, barışın teşviki amacıyla çeşitli önemli roller oynamaya devam etmektedir. Sudan'daki STK grupları, başta yerel düzeyde olmak üzere dünya barışına yönelik atılan en önemli adımların başını çekmektedir. Angola ve Mozambik'teki kiliseler, barış ve ulusal uzlaşma çağrılarını yaparken, barış ortamının üzerine kurulacak köprülerin oluşturulmasına da yardımcı olmaktadır. Sierra Leone'de de STK'lar; barış sürecinde önemli roller oynamakta; Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ndeki geçici hükümetlerini yönlendiren görüşmelerde ve Güney Afrika, Somali, Mozambik ve Mona Nehri Birliği'nde gerçekleşen barış müzakerelerinde STK'ların rol almasını sağlamaktadırlar. Bunların yanı sıra STK'lar barış konusunda eğitime, özgeçmiş geliştirmeye, erken uyarıya, refahın tesisine ve silahsızlanmaya yönelik etkinliklerde de geniş söz sahibidirler.

Yani Afrikalı STK'ların değeri ve katkıları şu ana kadar açıkça görülmektedir. Bunu gören AU da ECOWAS- STK'lar

Forumu'na büyük katkılarda bulunmuş; Gine – Bissau ve Fildişi Sahili'ne yönelik misyonları ile erken uyarı sisteminin gelişimine ve operasyonuna yönelik çalışmalar da bunu göstermektedir. Bu anlamda yürütülen AU girişimleri arasında, barış ve kalkınma üzerine Afrika Kadın Komitesi'nin oluşturulmasını ve finanse edilmesini de göstermek mümkündür. Bu girişimlerle, kadınların daha fazla söz sahibi olmaları ve kadın perspektifinin derinleştirilerek resmi bir yapıya kavuşturulması hedeflenmektedir.

3. AU'nun Barış ve Güvenlik Alanlarındaki Çalışmalarına STK'ların Dâhil Edilmesi

AU, sivil toplumun çatışma önleme ve çatışma yönetimi çalışmalarına sağlayacağı katkıların, güçlerin, becerilerin ve değerli perspektiflerin nasıl kullanılacağı konusunda bir sorunla karşı karşıya bulunmaktadır.

AU ile sivil toplum arasında karşılıklı olarak yarar sağlayacak ve sürdürülebilir bir ilişkinin oluşturulması için her iki tarafın da içinde yer aldığı danışmanlık sürecinde farklı katılım usüllerine izin verilmesi gerekmektedir.

4. Çalışmanın Hedefi

Bu çalışmanın ana hedefini şu maddelerle açıklayabiliriz:

- Gerek Afrika'da gerekse Türkiye'de farklı düzeylerde barış ve güvenlik alanlarında faaliyet gösteren Sivil Toplum Kuruluşları ile AU arasındaki ilişkinin pratik, etkili ve sürdürülebilir bir şekilde yürütülmesinin yollarını araştırmak,

- Bu ilişki için bir kılavuz oluşturmak,
- Politika ve taban çalışması üzerinden deneyimleri paylaşmak,
- AU'nun barış ve güvenlik mimarisinde, Barış ve Güvenlik Konseyi'nde, Üst Düzey Panel'de ve ECOSOCC Barış ve Güvenlik Grubu'nda daha rasyonel yollar araştırmak,
- Sivil toplumun barış sürecine katılımına yönelik yollar tanımlamak, gerek geçmiş (Burundi) gerekse (Fildişi Sahili) mevcut barış süreçlerinden dersler çıkarmak,
- Sivil toplumun becerilerinden ve kapasitesinden, ayrıca AU'nun barış misyonlarından nasıl daha rasyonel bir şekilde yararlanılabileceğini araştırmak,
- AU'nun barışın oluşturulmasına yönelik faaliyetlerinin yaygınlaşması için STK'lardan yararlanma yollarını araştırmak.

5. Hedef Kitle

Bu süreçte aşağıdaki gruplardan katılım sağlanacaktır:

- 1- Çatışma önleme ve barış oluşturma çalışmalarına katılan taban örgütleri.
- 2- Araştırmalara ve incelemelere katılan düşünce kuruluşları, akademisyenler ve ağlar.
- 3- Kadın grupları, diasporalar.
- 4- Uluslararası örgütlerle etkin ilişkiler geliştiren kurumlar.

6. Beklenen sonuçlar

- 1- AU'nun barış misyonları da dâhil olmak üzere barış ve güvenlik alanlarındaki çalışmalarında sivil toplumun potansiyelinden nasıl yararlanabileceğini belirleyen kapsamlı kılavuzlar çıkarmak.
- 2- Kıta genelini kapsayan karar alma süreci ve güvenlik alanlarında daha koordineli bir sivil toplumun katılımını sağlamak.
- 3- Afrika'da barış ve güvenlik alanlarında ve diğer yeterlilik alanlarında faaliyet gösteren STK'ların kapsamlı bir listesini çıkarmak.
- 4- AU'nun çalışmalarında, çatışmaya ilişkin ortam ve politika temelli araştırmalara yönelik daha fazla talep olmasını sağlamak.
- 5- AU'nun barış ve güvenlik gündeminde politika süreçlerine ve yayın ile gazetelerine yardım sağlamak üzere arka plan analizleri, stratejik kararlar ve senaryolar hazırlanma sürecini yönlendirmek.

Tavsiyeler

- 1- Barış ve Güvenlik Konseyi'nin çalışmalarına doğrudan destek sağlamak.

Afrika Birliği, Barış ve Güvenlik Konseyi Protokolü'nün 20. maddesi çerçevesinde Barış ve Güvenlik Konseyi'ne özetler, açıklamalar ve bildirimler sunmak üzere Sivil Toplum Kuruluşları'na, toplum merkezli kuruluşlara ve hükümetler dışı

diğer aktörlere yönelik usülleri değerlendirecek bir mekanizma oluşturmalıdır.

2- ECOSOCC'un Barış ve Güvenlik Grubu'nun gelişimi ve acil eylemleri için yönetim kurulu tabanlı destek sunmak.

a. Afrika Birliği, ECOSOCC'un Barış ve Güvenlik Grubu'na destek sağlayacak bir Danışma Konseyi oluşturmalıdır. Bu Danışma Konseyi'nin çalışma süreci dört temel ögeye bağlı kalmalıdır:

b. Bölgesel ağlar: Bölgesel bakış açılarını ortaya koyan bölgesel ağlara ağırlık verilmelidir.

c. İhtiyaç değerlendirmesi: Yapılması gerekenlerin ve yapılacak en uygun şeyin ne olduğunu belirlemek için bir ihtiyaç değerlendirmesi yapmak en uygun adım olacaktır.

d. Bir eylem planı tasarlamak: Önerilen çerçeve, kesin hatlarla belirlenmiş bir eylem planı içermelidir. Bu aşamada dikkate alınması gereken üç konu bulunmaktadır: eyleme geçilecek öncelikli alanların belirlenmesi; belirlenen her öncelikli alanın, süreci yönetecek bir lider temsilcisinin bulunması ve STK'ların bir arada çalışabilecekleri diğer aktörlerin tanımlanması.

Çeşitli temalar üzerinde çalışacak STK'ların tespit edilmesi de bir diğer önemli unsurdur.

3- ECOSOCC Danışmanlığı'nın barış ve güvenlik konusunda yukarıda bahsedilen projeye bağlantılı olarak ilgili görüşlerini almak. Ancak asıl hedef, Barış ve Güvenlik

Konseyi'ne (PSC) girişi hızlandırmak ve aynı anda ECOSOCC Barış ve Güvenlik Grubu'nu oluşturmaktır. ECOSOCC'un acilen gözlemci statüsünü kazanma kriterleri ve süreci tamamlanmalıdır.

Barış ve Güvenlik Grubu, Afrika'daki barış ve güvenlik ortamına yönelik düzenli raporlar hazırlarken, STK'ların söz konusu bu raporlara yeterince destek sağlayamadıkları görülmektedir. Afrikalı sivil toplumun, özellikle de STK'ların, barış ve güvenlik kuruluşlarının ve ağlarının durumu değiştirme ve etkili STK'ların, AU'nun barış ve güvenlik konularına dâhil edilmeleri zorunluluğu bulunmaktadır. Ayrıca bu bölgede ECOSOCC faaliyetlerinin garanti edilmesinin sorumluluğunu taşımaktadırlar. Bu durum, STK gruplarının ve ağlarının, ECOSOCC'un faaliyetlerini denetlemek ve desteklemek üzere gözlemci statüsü kazanmasıyla mümkün olacaktır.

4- Belirli usüller ve analiz geliştirme kültürü oluşturmak.

Afrika'ya ilişkin barış ve güvenlik yayınları, politikalar, özetler ve monograflar oluşturmak üzere belirli usüllerin belirlenmesi için bir danışman tutulmalıdır.

5- Veritabanı oluşturmak.

Detaylı olarak ele alınması gereken iki ana yaklaşım tarzı bulunmaktadır: Afrika Birliği'nin temel STK'lara yönelik olarak bir yetki vermesi ve mümkün olduğunca ek destek sağlaması. İkincisi ise AU'nun STK'larla işbirliği içinde bu bağlamda gerçekleştirilen çalışmaların hızını arttırması.

Veritabanında STK'ların seçimi ve dâhil edilmesi gereken kıstasların açıkça belirlenmesi gerekmektedir. Kriterler arasında mevcudiyet delilleri, çalışma delilleri ve kapasitesi, barış ve güvenlik konularına odaklanma ve bu alanlara ilgi duyma gibi unsurlar yer almalıdır.

6- Güvenlik sektörü reformlarını/ yönetimini uygulamak.

AU, kıtanın ihtiyaçlarına ve endişelerine öncelik verecek güvenlik sektörü reformları için bir Afrika çerçevesi geliştirmelidir. Söz konusu çerçeve, Afrika'nın sahipliğini yansıtacak değerde olmalıdır. Bu gereksinim, Afrika'daki güvenlik sektörüne yönelik reformların, bağışçılara göre yönlendirilen konular olduğu ve kıtada dış güçlerin çıkarlarına yönelik olarak hazırlandığı yönündeki yaygın şüphelerden kaynaklanmaktadır.